

KATARINA MAJERHOLD

Hesiodovo pojmovanje erosa

S Hesiodovo *Teogonijo* želim prikazati eno najzgodnejših pojmovanj ljubezni in ljubezenskega odnosa med moškim in žensko, ki se z različnimi modifikacijami ohranja še danes. Teogonija je nastala okoli sedmega stoletja pred našim štetjem in velja za predhodnico filozofske razlage nastanka sveta; čeprav je polna fantastičnih zgodb in mitov, je imela velik vpliv na nadaljnje izoblikovanje filozofske misli.

Pa udarimo kar naravnost v srčiko našega problema. Hesiod *Teogonija* 116: "V samem začetku je Kaos nastal, nato pa še Zemlja, široko prsata, nesmrtnikov trajno obstojno domovje, njih, ki prebivajo zgoraj na snežnih vrhovih Olimpa, Tartar temačni nastal v globočinah je Zemlje prostrane. Hkrati je Eros nastal, najlepši med vsemi bogovi. Eros, ki ude utruja, ki vsem, ljudem in bogovom v prsih načrte in misli preudarne kroti in obvlada. Erebos mračni nastal je iz Kaosa, hkrati nastala Noč je temačna vsa, Noč, ki je z Erebosom mračnim spočela, z njim zanosila v ljubezni in Eter in Dan mu rodila. Zemlja pa najprej rodila nebo je, z zvezdami posuto, sebi enako po meri, da z njim bi lahko vse odela, kjer naj srečnim bogovom bo dom, neminljivi in večni. Zemlja nato je rodila Gore, visoke in strme, polne tokov in Nimfam boginjam domovje prijetno. Zemlja nato je rodila Morja, valovja nemirno, vse brez ljubezenske sle. Nato je spočela v ljubezni, združena z Nebom, najprej Okean globoko vrtinčast, Z Nebom še vrsto otrok: njih prva sta Koios in Krios, Japet, še prej Hiperion (...)"

Kirk in Raven v tem pojmovanju opazata nekatere nekonstistentnosti, ki se tičejo Erosa. Enkrat imamo princip Erosa kot

lokalne diferenciacije, drugič kot splet nasprotij (iz Pekla in temne Noči se porodi Dan in Eter), tretjič kot splet podobnosti (iz Kaosa se porodita Noč in Erebos), spet četrtič nekaterih rojstev ne moremo pripisati nobenemu izmed omenjenih principov, denimo rojstvo Nebes iz Zemlje. Prav tako vidimo nekonistentno uporabo metode produkcije. Eros je ustvarjen na prvem nivoju diferenciacije hkrati z Zemljo, po vsej verjetnosti z namenom podati antropomorfno seksualno razlago nadaljnje diferenciacije. Vendar pa Zemlja nato rodi Morja 'brez ljubezni'; Noč se spari z Erebosom, vendar zopet rodi, 'ne da bi spala s kom'; Kaos in Zemlja rodita neodvisno drug od drugega, čeprav Eros že obstaja.

Sedaj pa pogledajmo še naslednja odlomka: "Fojba pa h Kaju je legla v srčno zaželeno ležišče, z bogom boginja nato v ljubezni je plod zanosila" in "Hera pa brez vse ljubezenske vezi je Hejfasta rodila, vedno besneč v ljubosumju in venomer sprta s soprogom /.../." Tako v prvem predstavljenem odlomku o nastanku sveta kot v drugem o bogovih se pojavi formulacija spočetja 'brez ljubezni' kot 'z ljubeznijo', kar vpelje dva različna nivoja produkcije – prvi se ukvarja z *nastankom sveta*, drugi pa v obliki bogov predstavlja *človeško reprodukcijo*. V prvem primeru eros nosi razlagalno funkcijo diferenciacije oziroma nastanek mnovega iz enega, nastopi kot izvor, v drugemu primeru pa nastopi kot vzrok rojstvu novih bogov.

Eros se kaže kot nekaj neodvisnega od želje, ker je povsod in v vsem (v prvobitnih entitetah, elementih, bogovih in ljudeh), rezultat njegovega delovanja pa je premešanje prvobitnih entitet ali porojevanje. Prav zaradi načela Erosa, ki je povsod in v vsem in ki nastopa kot izvor in rojstvo, se na začetni stopnji stvarjenja (diferenciacije) sveta še ne ustvarja hierarhizacija kot posledica 'kronološkega spočetja'. Kar rezultira v sovraštvu očeta do otrok, ki jih sovraži prav zato, ker jih dojema kot sebi enake (in s tem potencialne tekmece). Skozi poroko brata s sestro, matere s sinom, med katerimi še niso vzpostavljene trdne meje, še ni vzpostavljena hierarhija, je (komaj diferencirani) svet v nevarnem ravnovesju in grozi, da se bo ponovno sprevrgel v brezoblični Kaos, če se ne postavi vrhovna vladajoča figura. Vzpostavitev vrhovnega boga pomeni obenem vzpostavitev svetovnega reda. Pogledajmo, kako se je to odvijalo:

"Kar je bilo otrok iz Zemlje in Neba, ti so od vseh najstrašnejši, od vsega začetka očetu vsi sovraženi; brž ko kateri od njih se rodil je, vse je poskril v naročje Zemlje in ni jim dovolil priti v svetlobo. On sam je v tem zlobnem početju užival. Zemlja prostrana pa bridko ječala pod svojim bremenom, v svoji notranjosti hudo, zvijačno obrambo snovala /.../. Prišel je Nebes z Nočjo, na Zemljo tesno se je spustil, ljubezni željan povsod prišel se je nanjo. Fant (Kronos) pa tedaj izprožil je levo roko iz zasede, z desno roko pa veliki srp je, ostro nazobčen, silno orožje – in že spolovilo očetu divje odsekal je in urno čez svoj hrbet ga zalučal (v morje)." Tam, kamor je Kronos vrgel ud v morje, se je morje zapenilo, iz pene pa se je rodila Afrodita. Afroditi je delal družbo Eros. Kronos se je nato poročil s svojo sestro Reo, Mati zemlja pa mu je prerokovala,

da ga bo eden izmed njegovih sinov vrgel z oblasti. Zato je Kronos vsako leto požrl otroke, ki mu jih je rodila Rea. Rea, ki je bila zgrožena nad njegovim početjem, je v temni noči na samotni planini rodila Zeusa. Tega je nato dala v rejo Materi zemlji, ki ga je naprej zaupala nimfam. Ko je Zeus zrasel, je rešil kiklope in storoke gigante iz Tartara, kamor jih je spravil Kronos. Ko jih je osvobodil, je v zahvalo od njih dobil strelo kot svoje glavno in najmočnejše orožje. Zeus je nato s pomočjo kiklopov in storokih vrgel z oblasti Kronosa ter postal vrhovni bog. Tudi ta kruti seksualni mit (odrezanje spolnega uda Nebesu, ki s tem izgubi svojo vrhovno ustvarjalno pozicijo) govori, čeprav na malo drugačen način, o začetni diferenciaciji iz Kaosa in o ločitvi zemlje ter neba. Ta odlomek pravzaprav ponovi in obnovi stvarjenje. Zgodovinarji so opazili, da se v vseh svetovnih mitologijah pojavlja ta druga faza stvarjenja kot ponovitev/obnovitev prvobitnega stvarjenja. Vprašanje je seveda, zakaj ta dodatek. Vernant odgovarja, da je Zevsova zmaga vsakokrat posebej stvarjenje sveta. "Pripoved o bitki, ki druga proti drugi požene rivalski generaciji Titanov in Olimpijcev, izrecno ohranja vrnitev v prvotno stanje nerazlikovanosti in nereda. /.../ Zevsova zmaga pa znova postavi vsako stvar na svoje mesto." Po Vernantovem mnenju gre v teogonijah za analogijo med tistim, kar je prvo s stališča oblasti, in tistim, kar je prvo s časovnega stališča, "torej med načelom, ki je kronološko v začetku sveta in vladarjem, ki je na čelu njegove obstoječe ureditve."

A kljub vsem dosedaj prikazanim trdim bojem Zevsova nadvlada še ni dokončno izborjena. V naslednji prigodi mora za popolno utrditev svoje oblasti premagati še tršega tekmeca, žensko, boginjo. Nenadoma, vprašanje Erosa, produkcije in diferenciacije božanskega sveta, vpelje tudi razmerje moči in boj med spoloma. Kajti kakor je pokazal Vernant, naj bi izboritev in postavitve vrhovnega boga – kralja odslikovalo njegovo pozicijo kot pozicijo tistega, ki je kronološko vir produkcije in s tem diferenciacije.

"Zeus pa kot kralj bogov, za prvo si ženo izbral je Metis, najbolj vsevedno od vseh bogov in zemljanov." Kakor je že Zeitlinova namignila, je Kronos odrezal spolni ud svojemu očetu zavoljo zavisti ženske prokreacije in tako ponudil rešitev moške prokreacije. Ker ga je nato premagal Zeus, pogledjmo, kako je on razrešil ta problem:

"Zeus pa kot kralj bogov, za prvo si ženo izbral je Metis, najbolj vsevedno od vseh bogov in zemljanov.

Toda ko čas je prišel, da rodi mu boginjo Ateno svetlih oči, tedaj je ženo zvijačno ukanil in z zapeljivo besedo jo (Ateno) v lastni svoj trebuh shranil:

takšen sta dala nasvet mu Zemlja in zvezdnati Nebes, takšen nasvet sta mu dala, da ne bi kraljevske časti kdaj Zeusu prevzel kdo od bogov, ki bivajo večno.

Kajti bilo je usojeno, da se iz nje (Metis) porodijo umni otroci: kot prva dekle svetlooka Atena,

ta je po moči in pameti bistri enaka očetu;" Ko je bil čas rojstva, se je Atena nato rodila iz Zevsove glave.

Atenino rojstvo iz Zevsove glave pomeni razrešitev problema prokreativnosti Erosa, s katerim sta se ukvarjala že Uran in Kronos. Prek sposobnosti prokreativnosti, ki je naravno seveda v domeni ženske in narave, se je moški v svojem eksistencialnem počutju vedno čutil odveč: konstanten strah, napetost in trud za pridobivanje moči, s katero ga nasprotnik v boju težje premaga in odstrani, izhajajo prav iz zavedanja lastne pogrešljivosti v svetu, ki ga obvladuje prokreativnost, dana ženskam. In kaj bogovom, moškemu, Atena prinese novega? Najprej si oglejmo, kako jo prikazujejo različni viri. Je boginja modrosti in vojne, zaščitnica Aten in rokodelcev. Na glavi ima čelado, v levi roki ščit, na katerem je narisana Gorgona, v desni pa kopje. Atena je boginja devica in ena izmed treh boginj, ki se lahko upre Afroditinim čarom. Atena je obilna, vendar mobilna, v njej prekipevata tako mentalna kot fizična sila. Tako jo povezujejo s spretnostjo izdelovanja orožja in uporabnih ali umetniških izdelkov, zaradi česar velja za zaščitnico rokodelcev. "/.../ Aresu in Ateni pripadajo tisti, ki z večšino obrambe varujejo izdelke teh rokodelcev; /.../. Pierre Nauquet-Vidal to komentira: "Neka pred kratkim izšla knjiga je na novo odkrila pozabljeno mentalno kategorijo, ki pa navzlic temu teče skozi grško kulturo od začetka do konca njene zgodovine, to, kar so lahko imenovali zvičajnost razuma, *metis*. Rokodelčeva, lončarjeva ali tkalčeva ročna spretnost se z enako pravico uvršča v *metis* kot malone živalska spretnost lovca, opreznika, ribiča in mladega vojaka, ki sodeluje v zasedi." Za to gre torej – Platon opredeli *metis* slabšalno zato, ker se v besedi razkriva um (*nous*) ne samo kot tisti, ki si prizadeva za resnico (ideje), ampak kot tisti, ki zvičajno prenareja stvari po svoji podobi in volji – ki je nekje vmes med videzom in resnico. Zato so Ateno predstavljali tudi kot um (*nous*) in kot inteligenco (*dianoia*). Platon jo v *Kratilosu* imenuje "Ona je tista, ki ima um Boga". In zato jo Homer v *Odisejadi* označi: "Oba poznavata ukane, saj si ti /Odisej/ med ljudmi najboljši v napovedovanju in pripovedovanju pravljič, jaz sem med vsemi bogovi najbolj znana po modrosti (*metis*) in ukanah." Atena je tako blizu tistemu, kar človek sam ustvari, pridelava in uporabi. Človek se s svojimi izdelki, ki jih izdelava z rokami na podlagi briljantnih načrtov, ločuje od narave in ustvarja svoje človeško kraljestvo. Zato lahko Atena neprestano spreminja spol. V *Odisejadi* se osemkrat pojavi kot moški, dvakrat kot človeško dekle in šestkrat v svoji podobi. To njeno sposobnost spreminjanja spola povezujejo prav z njeno sposobnostjo veščine (*techne*).

"Atena se bolj kot katerikoli drug grški bog pojavlja v tako velikih preoblikah in navzkrižno spolnih oblikah zato, ker simbolizira bogati, adaptivni um, sposobnost izumljanja, načrtovanja, spletkarjenja, razumevanja in preživetja. Um kot *techne*, pragmatični dizajn, je bil za antične Grke hermafroditski". Atena kot transseksualen izumiteljski um izkorišča situacije in priložnosti, tako da okoliščine podredi volji in želji. Na tem mestu prvič vidimo androginitet kot kulturni simbol uma. Prav zaradi svoje androginitete pa se lahko dobro

poveže z moškimi interesi in obenem služi kot model ženskosti, ki izkazuje skrbniško/materinsko držo. Prav zato, ker je rojena iz moškega in ne iz ženske in zato razen simboličnih povezav z ženskami nima nobenih drugih realnih povezav, je Atena za moškega pozitiven ženski lik, lik, katerega bistvo ni zastrto moškemu vladajočemu in nadzorovalskemu pogledu. Ali kakor to komentira Zeitlinova: "Atenino rojstvo je temeljnega pomena v stvaritvi sveta. V okviru Heziodovega teogoničnega sveta o nasledstvu napravi s tem dejanjem konec vsakemu ogrožanju svoje suverenosti tako, da pogoltne Metis in s tem inkorporira vase princip razuma, ki ga v svetu manifestira z rojstvom otroka, katerega spol kaže, da svojega očeta politično ne bo ogrožal in katerega filialni odnos napoveduje odvisnost od moškega. Mitična oblika, ki jo prevzame njegov akt stvarjenja, konča trend *Teogonije*, ki se je začela z naravno partenogenetično sposobnostjo Zemlje in se konča z moškim posnemanjem le-te. Dokončnost prehoda iz ženske dominantnosti v moško dominantnost je z javno moško nasilno prisvojitvijo njene prokreativne funkcije, osnovnim izvorom njene skrivnosti in moči, zapečaten. Ta nasilna prisvojitev je izpeljana v popolnem preobratu iz ženske kot roditeljice moškega v moškega kot roditelja ženske."

Zevs, po svoji strukturi in imenu moškega spola, si je izbral še žensko funkcijo rojevanja, ali drugače, izbral si je popolno (umsko in materialno) avtonomijo glede na ključno prokreativno sposobnost ženske in narave. Šele nadzor nad to funkcijo mu je omogočil nadvlado nad ženskim delom Olimpa.

A zgodba se nadaljuje in v njej so še naprej opisane prigode, v katerih se nenehno pojavljajo liki, ki ogrožajo Zevsovo avtoriteto, čeprav je ta avtoriteta sedaj že močno utrjena. Eden izmed njih je tudi Prometej, ki v končni fazi služi kot 'izgovor' za nastanek (zemeljske prokreativne) ženske, Pandore. Na kratko si predstavimo Prometejevo šaljivo in predrzno prigodo, s katero jo je zagodel Zevsu in ga grozovito razsrdil. Zevsu je ponudil kos lepega volovskega mesa, ki ga je ta sprejel. A ko je ugriznil vanj, so se med njegovimi zobmi znašle kosti, ovite v kožo in maščobo. To je Zevsa tako razjezilo, da je ljudem odvzel ogenj. A ne za dolgo, saj ga je Prometej ukradel in ponovno vrnil ljudem. Zevs pa je zaradi te Prometejeve predrznosti ljudem – moškemu – v zameno dal novo nadlogo, ki bo poslej za večno ob njem – žensko.

"Šepavi slavni umetnik tedaj po zamisli Kronida
zgnedel iz zemlje je stvar, sramežljivi devici podobno.
Pas ji je dala nato svetlooka boginja Atena,
belo tančico, umetno vezeno, res čudežno delo!
Dala ji vence nato na glavo je Palas Atena
lepe, spletene iz rož, ki cveto na sveži livadi,
z zlatim načelkom nato je okrasila lase ji na glavi –
tega skoval sam mojster je /.../, da Zevsu očetu bi ustregel,
vanj umetnij je mnogo vrezljal, da oko se jim čudi /.../.
Takšno prekrasno je *zlo namesto dobrote* ustvaril

ter ga pripeljal in zbranim ljudem in bogovom pokazal, /.../.

Vsi obstrmeli so, smrtni ljudje in bogovi,
vse je očaral pogled na zvijačo, ljudem nezmagljivo
(*kajti iz nje rod žensk in bitij vseh ženskih izvira*).

Zarod pogubni žena, vsi ženski rodovi iz nje so,
v samo nadlego žive sredi mož umrljivih na zemlji.

Te ne delijo tegob uboštva, le sito obilje.

Te so kot trotje, ki uživajo sad napornega dela,
/.../ tujih naporov sadove pospravljajo v lastni svoj trebuh.

V takšno gorje možem umrljivim je ženske ustvaril.

Zevs Gromovnik: *za slabe družice tegobnih naporov*.

Zraven dodal še *drugo je zlo* namesto dobrote.

Kdor se izogne poroki, *da ženski nadlogi bi utekel*,
kdor se oženiti noče – ko starost nadležna zatne ga,
brez opore ostane, čeprav ne pogrša bogastva, /.../;

Kdor pa izbere življenje si skupaj z zakonsko družico,
skrbno ženo, ki nanj je navezana z dušo in srcem,
temu v življenju enako odmerjeno dobro in zlo je.

Kdor pa sebi izbral družico hudobne je vrste,
temu se v prsi le žalost naseli, srce mu in dušo
grize brez kraja, nesreči njegovi nikjer ni zdravila.

Takšna je Zevsova misel: /.../."

Ta, iz katere naj bi "iz nje rod žensk in bitij vseh žensk izviral, pa je Pandora." Vernant opozori, da je potrebno Pandoro gledati kot: "/.../ princip povezan z zemljo in njenimi močmi – Htonija, *Pandoras /.../*", in Robert Graves: "Pandora je boginja Zemlje, Rea (vse dajalka), ki so jo pod tem imenom spoštovali v Atenah in drugje." Hesiod je Pandoro opisal kot žensko, ki moške zapeljuje s svojo navideznostjo in zvijačnostjo. Ženska naj bi bila po svojem bistvu izumljena, izmišljena, izdelana po premetenem načrtu, ki naj zavede moške in je prva od velikega števila njej podobnih žensk. V sam koncept izdelave je zapisano, da je ženska mimetično bitje *par excellence*, torej bitje, katerega bistvo je v samem posnemanju in pretvarjanju, da je nekaj drugega, kot je. Zeitlinova pa pravi: "Pandora je že skraja, v Hesiodovem besedilu *Teogonije*, izmišljeni objekt, posnetek in ne izvirnik. Narejena na Zevsov ukaz kot kazen za Prometejevo sleparsko krajo nebeškega ognja za ljudi je ženska prva imitacija in korelat prve prevare. Bogovi so jo obdarili z božansko lepoto in okrasjem, ki prikriva njeno zverinsko in tatinsko notranjost. Kot izdelek in zvijača postavlja Pandora žensko kot *eidolon*: v okvir človeške kulture opremljeno z njeno nenaravno naravo, da zapelje in začara, da radosti in vara. Ta pretkanost in zvijačnost, ki ji je bila dana s strani bogov, pomeni subverzivnost in grožnjo moškim podvigom in predrznost. Ženska zato uteleša oba ekstrema nature in kulture, ki se združujeta, zato da bi uničila moško substanco in ga predčasno izbrisala."

Ženska je večno osumljena, da igra vlogo na videz krepostne žene, v sebi pa skriva druge misli in čustva, ki so moškim nevarna. Ta nevarna čustva in misli hoče moški zaježiti in spraviti pod kontrolo z institucijo zakona (s tem, da ima skrbno ženo, ki je nanj vezana z dušo in telesom), se pravi vezanostjo ženske na le enega moškega, saj se v nasprotnem primeru, če bi se ženska svobodno in prosto seksualno izživljala (po svojem navdihu privabljala in odmetavala ljubimce enega za drugim, kakor v obdobju matriarhata), poruši celoten red in organizacijo (moško ustanovljene) družbene skupnosti. Ženska seksualnost je tako spoznana kot nepogrešljiva le v biološkem smislu plojenja in ohranjanja te skupnosti. Z dodelitvijo vloge matere in žene je ženska dobila svojo družbeno funkcijo, smoter delovanja, ki ni sam sebi namen, ampak podrejen moškemu in družbi. Prav glede na to določbo pa je ženska povezana z vsem telesnim in erotičnim. Prav telesnost je tisto, kar jo najmočneje določa v družbenem sistemu, ki jo povezuje s fizikalnimi procesi rojstva in smrti ter poudarja materialno dimenzijo njene eksistence. Razmerje ženskega in moškega je potrebno tako razumeti že od sedmega stoletja pred našim štetjem v razmerju moške pretenzije po duhu, vednosti, moči, pogumu, samozadostnosti in svobodi, medtem ko ženski preostane le telo, čutnost, trpnost, jok in odvisnost.

Za moškega je ženska torej v resnici zlo, le da on tega ne sprevidi, ker je zaslepljen z njeno silno lepoto, ki je 'zvižača, ljudem nezmagljiva'. To zvižanost Zeitlinova ponazori s Puccijsvo opredelitvijo: "Zaradi svoje simbolične funkcije in dobesedno zaradi svojega okrasja in cvetja, svojega bleska in prebrisane pameti označuje Pandora začetek retorike; a obenem predstavlja tudi retoriko začetka. Kajti predstavlja tako 'figuro' izvora kot izvor 'figure' – prvo bitje, opremljeno s simboličnimi, referenčnimi prvinami. Besedilo nakazuje tako pojavitev človeka, še neskaljenega s posnemanjem in retoriko, kakor točko obrata, ki sproži lepi posnemovalni retorični proces. Besedilo tako ponazarja razkol med jezikom, ki je istoveten z resničnostjo in jezikom, ki resničnost posnema." Pucci namiguje na analogijo med rojstvom ženske in rojstvom jezika (retorike). Tako kot 'pravo žensko' lahko definiramo kot 'pravi *eidolon*', izmislek, ustvarjen kot tak že od začetka v osebi prve ženske Pandore, tako lahko tudi rečemo, da je 'pravi jezik' tisti, ki je pravi kot posnemajoč resničnost. In če je ženska po svojem bistvu *eidolon*, izmislek kot nekaj slabega že po sebi, kako to, da Hesiod vseeno govori o eni ženski kot dobri in drugi kot slabi? Zevs je tisti, ki naj bi v nekatere ženske vlil dobroto in radost, v druge pa hudobnost in zagrenjenost. Moški žensko razume zdaj kot pozitivno zdaj kot negativno; po eni strani kot tisto, kar daje in osrečuje življenje, po drugi strani pa kot tisto, ki uničuje in žalosti. "Vzrok te dvojnosti in dvoumnosti (od tega, da so ženske dojete kot čarovnice, kastrirajoče matere, menstrualno onesnaženje do tega, da so milostne darovalke rešitve in boginje) moramo po Harrisu razumeti zaradi psihične sposobnosti žensko-specifičnega vzpostavljanja medčloveških odnosov, ki ni omejeno na kulturni oz. družbeni pogled. Težnja v tem modusu je doseči bolj neposredno povezanost z ljudmi in posamezniki in ne kot s predstavniki ene ali druge družbene kategorije."

V tej luči smo ženske potemtakem na svetu samo zaradi Zevsovega maščevanja Prometeju in moškemu rodu, a bodimo pozorni na maščevanje moškega moškemu. To, kar *Teogonija* navede kot vzrok za nastanek ženske, njenih lastnosti in zbližanja moškega z žensko, je seveda smešno. Zanimivo pa je, da se v tej prigodi skrivajo že vsi stereotipi o ženskah, ki vladajo še danes.

Vprašanje, ki nam ostaja, je, zakaj Pandora, če imamo že Ateno? Kako misliti obe ženski skupaj? Zdi se, da Pandora predstavlja tisti realni, ireducibilni (pre)ostanek ženskosti Atene, po kateri ta ostaja samosvoja, vsi darovi, ki jih je dobila od raznih bogov in ki so prikazani kot slabe lastnosti (Atena jo je naučila pletenja, Afrodita jo je navdala s strastjo in milino, Hermes ji je v srce položil zvižalne in spletkarske misli, če naštejemo samo nekatere), pa predstavljajo prav ta realni delež "ženskosti". Tega lahko navežemo tudi na njeno temeljno povezanost z neukrotljivo, nepredirno, inkomenzurabilno in ambivalentno naravo. V tem moramo iskati tudi Pandorino opredelitev kot zdaj dobre (svetnica, boginja – mati) zdaj slabe (vlačuga in čarovnica). Zanimivo je opozoriti, da se Pandori pripisuje tudi krivda za prihod trpljenja, lenobe, neumnosti, bolezni in smrti med ljudi. Žensko se tako povezuje tudi s trpljenjem

in smrtjo, kar je lahko metafora za destruktivni del narave. Narava je kruta in neusmiljeno kosi, kar je posejala, medtem ko hodi po svoji večno isti poti porojevanja in odvzemanja. Prav skozi to protislovnost, ki leži tudi znotraj žensk, pa te tudi bolj razumejo protislovnost samega sveta, za katerega veliko bolj kot moški vedo, da je podvržen nespravljamim nasprotjem, da je podvržen času, toku, premeni.

Skratka, opredelitev Pandore sovпада s človeško opredelitvijo narave, Pandora je mimesis narave, medtem ko je Atena moška izdelava ženske – moška projekcija njihove želje; nič več nepredvidljiva in samosvoja ženska, ki bi se z moškim spopadala za oblast, ampak nasprotno, ženska, ki moškega (večinoma) podpira v njegovi oblasti. V *Teogoniji* kot pesnitvi, ki jo je napisal moški in v kateri je moški po dolgotrajnih bojih postal vladar kozmosa, se erotičnost ne predstavlja skozi prijeten in kooperativen odnos, ampak kot borba in nasilje.

Lahko torej zaključimo, da *Teogonija* ponuja definicijo erosa, vendar ne v strogem znanstvenem pomenu, kot produktivnost. Ta 'produktivnost' se deli na samo stvaritev sveta, se pravi prostora kot Erebes (Nebes) in časa kot Kronos ter na rojstvo božanskih entitet, ki so kot na primer *Gaia*, *Pontos* v aspektu zemlje in morja fizična dejstva, hkrati pa še božanstva, ki delujejo, se združujejo in reproducirajo po človeško, zaradi česar eros predstavlja tudi človeško reprodukcijo.

Prav tako smo videli, da smo iz prvobitne označbe Erosa kot funkcije diferenciacije iz Kaosa napredovali do Erosa, ki prevzame nosilno vlogo pri utemeljevanju samopostavljenega vodje kot kronološko začetni vir prokreativnosti in ureditve sveta. Zaradi česar, smo videli, se je rodil boj za oblast med bogovi in boj za prokreativnost in utemeljevanje prevlade te ali one kraljevske družine, naroda, kulture in končno moškega nad žensko.

Toda to sporočilo moškega ženski v *Teogoniji* moramo brati v luči odpora na njegovo zgodnje čaščenje ženske kot boginje, vladarice in centra sveta, kar si lahko ogledamo na primeru boginje Hestije, Willendorfske venere in ostalih. V pradavni religiozni in politični vladavini žensk je ognjišče predstavljalo najstarejše družbeno središče in kako pomembno je bilo, lahko vidimo ob verskih praznikih in obredih, ko so prvo žrtev vedno posvetili Hestiji, boginji ognjišča. Hestijin bel lik se je v Delfih pojavljal kot *amphalos* ali popek – popek, ki so ga pri starih ljudstvih alegorično povezovali s centrom sveta. Nebesni simbol boginje je bil mesec, a ne le mesec, ampak tudi sonce, ki je imelo v tistem času inferiornejši pomen od lune. Tri mesečeve mene – mlad mesec, poln mesec in krajec so povezovali s tremi fazami v razvoju ženske – deklišstvo, zrelost in starost. Mesec je prav tako predstavljal osnovo za čas, ki so ga merili v mesečevih menah, čeprav so že vedeli, da sončno leto traja tristo štiriinšestdeset dni in nekaj ur. "Vsak mesec je štel osemindvajset dni, osemindvajset pa je veljalo tudi za sveto število, njegov smisel so videli v tem, da so mesec lahko častili kot žensko, katere menstrualni cikel navadno traja osemindvajset dni, toliko kolikor traja tudi revolucija meseca na poti okoli sonca /.../". In ker so sčasoma ugotovili, da letni tok s svojimi spremembami spominja na vzpon in

padec naravnih moči ženske (pomlad spominja na dekle, poletje na nimfo in zima na starko), so začeli boginjo poistovečati z letnimi spremembami v življenju rastlin in živali in prav tako z Materjo zemljo, ki v začetku vegetativnega obdobja proizvaja samo liste in popke, nato razvije cvetje in obrodi sadove, nazadnje pa vse zaziba v zimsko mirovanje. Zato se najzgodnejše religiozne predstave nanašajo na boginjo tudi kot na mater naravo. Kot taka je utelešena v znanem liku venere iz Willendorfa, ki "je slepa, zamaskirana. Njena pričeska v obliki koruzastih vozlov napoveduje izum agrokulture. /.../ Njena brezobraznost priča o neosebnosti primitivnega seksa in religije. V njej še ne začutimo psihologije ali identitete, saj še ne obstaja družba ali kohezija. Človek se trese in čepi pred izbruhi (naravnih) elementov. Wilendorfska venera je brez oči, saj naravo lahko vidimo, ne moremo pa je spoznati.

Otekanje, nabrekanje, mehurčkanje. Wilendorfska venera, ki se sklanja nad svojim trebuhom, je vroči lonec narave. Je večno noseča. /.../ Je kokoš, gnezdo in jajce." Skratka, prvotni miti so žensko povezovali s samozadostnostjo, indiferecentnostjo, rodovitnostjo, incestuoznostjo, agresivnostjo, nepredvidljivostjo in inkomenzurabilnostjo. Prav tako je veljalo, da si boginja – mati ljubimcev ni izbirala zaradi očetovstva, ampak zgolj zaradi erotične naslade (saj je bila mati in oče obenem). Moški so jo doživljali kot silo, ki se z njimi igra zaradi lastnega sadističnega užitka (ki si jih vzame in odvrže ali uniči kadar koli želi).

Če so bile ženske teokratsko in politično na vrhu, so bili moški v podrejenem položaju. Lovili so divjad, ribarili, varovali čredo, branili plemo in ozemlje pred napadi ter nenazadnje celo opravljali ženska dela, kot je nabiranje plodov. Njihov status pa se ni izboljšal niti potem, ko so ugotovili nedvoumno zvezo med spolnostjo in oploditvijo ženske. Jasno je postalo, da narava sama, denimo veter in reke, ženske ne morejo zaploditi, ampak lahko to stori samo moški. To je bil prvi vdor moškega na dotedaj popolnoma samozadosten in nedotakljiv teritorij ženske. Kraljica si je vsako leto izbrala mladeniča – ljubimca iz bližnje okolice, s katerim je imela spolni odnos. In čeprav velja, da so sonce odslej povezovali z moško plodnostjo, je bil moški še vedno pod zaščito meseca. Izbrani mladenič je po spolnem odnosu s kraljico ritualno postal kralj. Toda ne za dolgo, saj so ga ob koncu leta žrtvovali. Ko so ga ubili, so kapljice krvi posuli po drevesih, žitu, čredi in okoliški zemlji. V tem vidimo simbolno oploditev. Nato so mladeničevo telo razkosali, njegovo meso pa so kraljica in nimfe – svečenice, ki so nosile maske volkulje, svinje ali kobile, surovo pojedle. V tem trenutku je moški namesto erotične naslade začel predstavljati tudi simbol plodnosti – a še vedno v službi sadistične matere boginje. Ščasoma pa so kralji dosegli, da so namesto njih žrtvovali živali in si tako izborili pravico do prestola do svoje smrti. V času, ko so imele ženske izključno religiozno in politično oblast, so moški svobodno opravljali vsa dela, ki so jim jih dovoljevale ali nalagale ženske. Prav tako so bili moški izbrani za vodje totemskih klanov z določeno močjo, še zlasti v obdobju vojn ali selitev. Totemski vodja, ki je bil

običajno kraljičin stric ali brat, je imel oblast sodnika v osebnih razprtijah med moškimi, v kolikor s tem ni ogrožal avtoritete kraljice.

Tako se je počasi zarisovalo razmerje med žensko teokracijo in moško vojno aristokracijo. Takšna postavitev razmerja je trajala, dokler se moški niso dokončno uprli in prevzeli oblasti. Kar se v najzgodnejši grški mitologiji (v sedmem stoletju pred našim štetjem) na najpreprostejši način pozna po postavitvi Zeusa (torej moškega) za vrhovnega boga vseh bogov na Olimpu in Perzejevem uboju strašne in grde Gorgone, ki jo omenja tudi Hesiod. Skratka ženska je bila najprej postavljena na prestol, kasneje pa z njega vržena v suženjstvo, odvisnost in trpljenje. Tisti, ki poseduje, vir in organ spočetja, je vladar kozmosa.

